

The Lifeworld of Resistance and Adaptation in Structured Marginalization: Dynamics of Informal Livelihoods Among Afghan Migrant Families in Iran

Hossein Mirzaei^{1*}, Maryam Jalali²

1. Department of Cultural Studies, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

2. Master graduate in Anthropology from Allameh Tabataba'i University

* Corresponding Author E-mail: hossein.mirzaei@atu.ac.ir ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0781-5280>

Received: 10/5/2025, **Revised:** 26/04/2025, **Accepted:** 14/04/2025

Abstract

This research examines the lives of Afghan migrants in the Damgostar livestock farming complex, located in southern Tehran province. Using a qualitative approach and an ethnographic methodology, the researcher collected data through immersion in the lives of two Afghan families and a single individual employed at the dairy farm. The findings indicate that the migrants have established a parallel system through informal economic mechanisms, which rests on three main pillars: modern patron-client relationships, a resistance economy, and the reproduction of cultural capital. The study suggests that the migrants have adapted to challenging conditions through creative and selective adaptation strategies. Female migrants, in particular, play a crucial role in the development of "social capital" and participation in economic activities. Additionally, the female body is regarded as a political text—both a restricted and controlled domain and a tool for everyday resistance. Educational and health challenges for children and women, especially with regard to accessing medical services and educational opportunities, are key issues addressed in the research. Kinship networks are also vital in supporting migrants and facilitating their adaptation to new circumstances. Ultimately, the research provides policy recommendations, such as formalizing parallel economic systems and establishing mobile health centers.

Keywords: Afghan migrants, resistance economy, cultural capital, structured marginalization, kinship relations, informal livelihood.

How To Cite: Mirzaei, H; Jalali, M. (2025). The Lifeworld of Resistance and Adaptation in Structured Marginalization: Dynamics of Informal Livelihood Among Afghan Migrant Families in Iran. Journal of Sociology of lifestyle, 10(2), 28-52 [In Persian].

Extended Abstract

Background and Purpose

Migration, as a complex and multidimensional phenomenon, profoundly impacts the social, economic, and cultural structures of both origin and destination societies. Iran, as one of the primary host countries for Afghan migrants, has a long history of coexistence with this population. The prolonged presence of Afghan migrants in Iran, especially among successive generations, has led to the development of unique patterns of informal livelihoods that have received limited scholarly attention. Informal livelihoods represent a space of resilience and adaptation, where migrants sustain their lives through parallel economic mechanisms and informal networks. A variety of factors—including legal restrictions, limited access to formal labor markets, economic pressures, and social discrimination—push migrants toward informal ways of living. Over time, this informality becomes embedded in their lifestyle. The Dalgan dairy farm complex, one of the largest milk production centers in Iran, hosts a significant number of Afghan migrant families. This study aims to examine the different dimensions of informal livelihoods among Afghan migrants in this settlement, including economic strategies, family power structures, educational and health challenges, and the role of support networks in facilitating their adaptation.

Materials and Methods

This study employs a qualitative approach with an ethnographic orientation. Primary data collection methods include participant observation and in-depth interviews. The research was conducted at the "Dairy Cattle Farming and Industrial Livestock Complex," commonly known as the Dalgan Dairy Farm Complex (Damgostar), located in Hasanabad Fashafuyeh, southern Tehran Province. Approximately 3,000 people are directly employed at this complex, while around 10,000 others are indirectly involved. Within each of the 226 livestock units in the complex, one or more Afghan migrant families reside, depending on the size and livestock capacity. This study specifically focuses on two Afghan families living within the complex. Data were collected through the researcher's continuous, three-month presence in the field, living in close proximity to the studied families. During this period, the researcher engaged in the families' daily activities through participant observation and recorded detailed notes. Data analysis was conducted using thematic analysis, and the credibility of findings was enhanced through triangulation of data obtained from observation, interviews, and documentary sources. Throughout the research process, ethical considerations were rigorously followed, including obtaining informed consent from participants, maintaining anonymity through pseudonyms, respecting cultural norms and privacy, and avoiding any form of exploitation related to the research context.

Findings

This section presents an analysis of the key research findings regarding the informal livelihoods of Afghan migrants. These findings encompass various dimensions, including economic conditions, the status of children and women, family power structures, and the characteristics of household life within this population. The review aims to provide a detailed understanding of the challenges, opportunities, and living conditions faced by Afghan migrants in Iran—individuals who play a significant role in the country's social and economic fabric. This section examines thematic topics such as employment, wages, education, health, leisure time, kinship networks, and shifts in power dynamics within the family.

Discussion

Copyright ©The authors

Publisher: University of Tabriz, Tabriz, Iran

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

This study explores the informal livelihoods of Afghan migrant families residing in the Damgostar dairy farming complex in southern Tehran province. Drawing on ethnographic fieldwork and thematic analysis, it reveals that these migrants have developed a resilient and adaptive socio-economic system—referred to as "marginal capitalism"—which operates outside formal structures yet plays a crucial role in their survival and adaptation. This system is based on three key components: modern patron-client relationships, horizontal kinship networks, and alternative financial mechanisms. Together, these form a parallel economy that enables migrants to navigate structural exclusion while generating value and sustaining livelihoods.

The research also highlights significant transformations in family power dynamics. Men maintain traditional roles based on physical capital, such as labor skills and physical strength, but face limitations, such as early exhaustion and occupational immobility. Women, despite engaging in invisible domestic and agricultural labor, develop new forms of agency through relational capital, gaining influence within the family and creating spaces for relative autonomy. Meanwhile, children are positioned at the center of social mobility strategies, with families investing heavily in education as a path to upward mobility. However, institutional barriers and under-resourced schools present serious obstacles to this aspiration. Importantly, the study reframes the concept of marginality—not as passivity or victimhood—but as an active process involving resistance, adaptation, and institution-building. Migrants engage in everyday forms of resistance by redefining power relations, blending tradition with innovation, and developing parallel systems of support. Based on these findings, several policy recommendations are proposed: formalizing parallel economic systems through targeted entrepreneurship programs, establishing mobile health clinics, expanding bilingual education, and designing vocational training that aligns with local labor market needs.

Conclusion

In conclusion, the informal livelihoods of Afghan migrants are far from passive conditions of deprivation. Rather, they represent complex networks of resilience, negotiation, and creativity, underscoring the need for more inclusive and context-sensitive migration policies.

References

- Blanton, R. G., & Peksen, D(2023). Natural resource wealth and the informal economy. *International Political Science Review*, 44(3), 418-433.
- Bourdieu, P(1977). "Outline of a Theory of Practice." Cambridge: Cambridge University Press.
- De la Mora Tostado, S., Hernández-Vargas, E. A., & Núñez-López, M(2024). Modeling human trafficking and the limits of dismantling strategies. *Social Network Analysis and Mining*, 14(1), 84.
- Dharmawan, D., Karyadi, S., Irvan, M., Butarbutar, D. J. A., & Munizu, M(2024). Analysis of The Relationship Between Informal Labor Market Growth, Availability of Job Opportunities and Wage Structure Using A Multidimensional Perspectives. *Innovative: Journal Of Social Science Research*, 4(3), 3089-3096.
- Elo, M., Aman, R., & Täube, F(2025). Female migrants and brain waste—A conceptual challenge with societal implications. *International Migration*, 63(1), e12783.
- Essex, R., Dillard-Wright, J., Aitchison, G., & Aked, H(2023). Everyday resistance in the UK's National Health Service. *Journal of bioethical inquiry*, 20(3), 511-521.
- Fekri Barkosaraei, Reza, Shirkhani, Ali & Torabi, Mohammad(2024). Afghan Migrants and Their Socioeconomic Consequences for Iranian Society. *Rahyafte Enqelab-e Eslami*, 18(66), 167–184. [In Persian].
- Girei, E(2023). Managerialisation, accountability and everyday resistance in the NGO sector: Whose interests matter?. *Critical Perspectives on Accounting*, 92, 102418.

- Hasan, D., & Bleibleh, S(2023). The everyday art of resistance: Interpreting "resistancescapes" against urban violence in Palestine. *Political Geography*, 101.
- Hashemi, Setareh & Sedighi, Behroung(2019). At the Intersection of Gender and Nationality: Afghan Mothers and Children's Education. *Iranian Journal of Sociology*, 19(2). [In Persian]
- Medina, M. C(2023). The feminization of resistance: the narratives of NiUnaMenos as social transformative action. *Journal of Political Power*, 16(2), 237-253.
- Mirzaei, Hossein(2013). Ethno-Linguistic Anthropology of Hazara Migrants in Iran. *Iranian Anthropological Research*, 3(2), 123-144. [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2014). An Anthropological Study of Afghan Migrants' Linguistic Identity. *Iranian Journal of Social Studies*, 8(3), 109-128. [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2016). Acculturation Strategies and Mental Health Among Afghan Migrants. *Social Work Research Journal*, 3(7), 189-245. [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2017). Educational Adaptation of Afghan Migrants in Iran. *Social Work Research Journal*, 11, 43-84. [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2018). Traditional Prevention and Treatment Among Afghan Migrants. *Indigenous Knowledge of Iran*, 5(10), 33-102. [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2022). An Anthropological Study of the Everyday Economic Strategies of Afghan Migrants. *Asian Culture and Art Studies*, 1(1), 297-334. [In Persian].
- Nasr Esfahani, Arash & Hosseini, Seyed Hassan(2016). The Impact of Educational Policies for Afghan Nationals in Iran. *Socio-Cultural Strategy Journal*, 5(3), 55-83. [In Persian].
- Nasr Esfahani, Arash(2018). At the Brother's House: Afghan Refugees in Iran. Tehran: Institute for Culture, Art, and Communication Research Publications. [In Persian].
- Ramasamy, P(1992). Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance. *Labor Studies Journal*, 17(3), 97.
- Sadeghi Fasaei, Soheila & Nazari, Hamed(2016). "Afghani Kid": Self and Other Perceptions in the Everyday Lives of Afghan Adolescents. *Social Studies and Research in Iran*, 5(3), 437-456. [In Persian].
- Saeedi, Saideh(2020). Close Strangers: The Lived Experience of Afghan Students in Iran During the COVID-19 Crisis. *Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly*, pp. 145-179. [In Persian].
- Salarvand, Sepideh(2020). As If I Were Mute: An Ethnography of Afghan Child Laborers. Tehran: Kherad-e Sorkh Publications. [In Persian].
- Scott, J. C(1985). *Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance*. Yale University Press.
- UNHCR(2024). Iran Factsheet, January-March 2024.
- Diederich, F., König, H. H., & Brettschneider, C(2022). Cultural traits and second-generation immigrants' value of informal care. *European journal of ageing*, 19(4), 1467-1477.
- Freier, L. F., & Zubrzycki, B(2021). How do immigrant legalization programs play out in informal labor markets? The case of Senegalese street hawkers in Argentina. *Migration Studies*, 9(3), 1292-1321.
- Shuva, N. Z(2021). Information experiences of Bangladeshi immigrants in Canada. *Journal of Documentation*, 77(2), 479-500.
- Delgado-Prieto, L(2024). Immigration, wages, and employment under informal labor markets. *Journal of Population Economics*, 37(2), 55.

نوع مقاله: پژوهشی

زیست‌جهان مقاومت و انطباق در حاشیه‌نشینی ساختاریافته:

پویایی‌های زیست غیررسمی خانواده‌های مهاجر افغانستانی

حسین میرزائی^{1*}، مریم جلالی²

1. گروه مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

2. دانش آموخته رشته مردم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

*ایمیل نویسنده مسئول: (hossein.mirzaei@atu.ac.ir)؛ (ارکید: <https://orcid.org/0000-0003-0781-5280>)

تاریخ دریافت: 1404/1/25 تاریخ اصلاح: 1404/2/06 تاریخ پذیرش: 1404/2/20

چکیده

این پژوهش به بررسی زندگی مهاجران افغانستانی در مجتمع دامپروری دام‌گستر در جنوب تهران می‌پردازد. با استفاده از روش کیفی و رویکرد مردم‌نگارانه، پژوهشگر با حضور مشارکت‌جویانه در زندگی دو خانواده افغانستانی در دامداری، داده‌های خود را گردآوری کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد مهاجران از طریق سازوکارهای اقتصادی غیررسمی، نظامی موازی ایجاد کرده‌اند که بر سه پایه روابط ارباب-رعیتی مدرن، اقتصاد مقاومتی و بازتولید سرمایه فرهنگی استوار است. مطالعه حاکی از آن است که مهاجران از طریق راهبردهای خلاقانه و انطباق انتخابی، با شرایط دشوار سازگار شده‌اند. زنان مهاجر به‌ویژه نقش مهمی در توسعه «سرمایه رابطه‌ای» و مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی ایفا می‌کنند. همچنین، بدن زنان به عنوان متن سیاسی، هم قلمرویی محدود و کنترل‌شده و هم ابزاری برای مقاومت روزمره تلقی می‌شود. چالش‌های آموزشی و بهداشتی کودکان و زنان، به‌ویژه در دسترسی به خدمات پزشکی و فرصت‌های تحصیلی، از دیگر موضوعات مهم پژوهش است. شبکه‌های خویشاوندی نیز نقش حیاتی در حمایت از مهاجران و تسهیل انطباق آن‌ها با شرایط جدید ایفا می‌کنند. در نهایت، پژوهش، توصیه‌هایی برای سیاست‌گذاری، از جمله رسمیت‌بخشی به نظام‌های اقتصادی موازی و ایجاد مراکز بهداشتی سیار، ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: مهاجران افغانستانی، اقتصاد مقاومتی، سرمایه فرهنگی، حاشیه‌نشینی ساختاریافته، روابط خویشاوندی، زیست غیررسمی.

استناد به این مقاله:

میرزائی، حسین؛ جلالی، مریم (1404). زیست‌جهان مقاومت و انطباق در حاشیه‌نشینی ساختاریافته: پویایی‌های زیست غیررسمی خانواده‌های مهاجر افغانستانی. *جامعه‌شناسی سبک زندگی*، 10(2)، 28-52.

Copyright ©The authors

Publisher: University of Tabriz, Tabriz, Iran

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

مقدمه و بیان مسئله

مهاجرت به عنوان پدیده‌ای پیچیده و چندبعدی، تأثیرات عمیقی بر ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع مبدأ و مقصد داشته است (Elo et al. 2025). ایران به عنوان یکی از اصلی‌ترین کشورهای میزبان مهاجران افغانستانی، تجربه چند دهه همزیستی با این جمعیت را در کارنامه دارد (UNHCR, 2024). حضور طولانی‌مدت مهاجران افغانستانی در ایران، به‌ویژه نسل‌های دوم و سوم، موجب شکل‌گیری پویایی‌های اجتماعی و اقتصادی خاصی شده که نیازمند بررسی عمیق و همه‌جانبه است. در این میان، زیست غیررسمی مهاجران افغانستانی در فضاهای خاصی مانند مجتمع‌های دام‌پروری، به عنوان الگویی منحصربه‌فرد از انطباق و مقاومت در برابر ساختارهای رسمی، کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است.

بررسی شیوه زیست غیررسمی مهاجران از این جهت مهم تلقی می‌گردد که این زیست‌جهان، ابعاد واقعی و زنده زندگی روزمره آنان را در شرایطی که ساختارهای رسمی و قانونی محدودیت‌های جدی ایجاد کرده‌اند، آشکار می‌سازد. زیست غیررسمی، عرصه‌ای است که مهاجران از طریق سازوکارهای اقتصادی غیررسمی و نظام‌های موازی، به بقا و معیشت خود ادامه می‌دهند و در عین حال، مقاومت و انطباق خلافت‌های در برابر محدودیت‌ها و تبعیض‌ها نشان می‌دهند (Blanton, & Peksen, 2023: 421).

عوامل متعددی در فراگیری زندگی غیررسمی در بین مهاجران دخالت دارند: بسیاری از مهاجران به دلیل سخت‌گیری‌های صدور ویزا و محدودیت‌های قانونی، امکان ورود و اقامت رسمی را ندارند یا پس از ورود قانونی، وضعیتشان غیرقانونی می‌شود. این مسئله می‌تواند آنها را به زندگی غیررسمی سوق دهد. از سوی دیگر، مهاجران معمولاً برای کسب درآمد و تأمین نیازهای روزمره مجبورند در مشاغل غیررسمی و بدون قرارداد رسمی فعالیت کنند. چرا که دسترسی به بازار کار رسمی برایشان محدود است (Dharmawan et al. 2024: 3091). همچنین، وجود شبکه‌های قاچاق انسان و مسیرهای غیررسمی ورود، مهاجران را به زیست غیررسمی عادت می‌دهد و آنها را در چرخه‌ای از فعالیت‌های غیررسمی گرفتار می‌کند (De la Mora Tostado, 2024). با وجود محدودیت در دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزشی و حمایتی رسمی، مهاجران به ایجاد و اتکا به نظام‌های موازی و شبکه‌های خویشاوندی و حمایتی غیررسمی وادار می‌شوند. فشارهای اقتصادی ناشی از فقر، بیکاری و نبود امنیت شغلی، همراه با تبعیض، بیگانه‌هراسی و موانع فرهنگی نیز مهاجران را به زیست غیررسمی و راهکارهای جایگزین می‌کشاند. تجربه زیست غیررسمی به مرور تبدیل به سبک زندگی و هویت اجتماعی مهاجران می‌شود و تغییر آن دشوار است، به‌ویژه هنگامی که فعالیت‌های غیررسمی به شکلی پایدار درآمدزایند. در مجموع، ترکیب محدودیت‌های قانونی، نیازهای اقتصادی فوری، ساختارهای حمایتی ناکافی و فشارهای اجتماعی، مهاجران را به زندگی غیررسمی عادت می‌دهد و این وضعیت به چرخه‌ای تداوم‌یابنده تبدیل می‌شود که مدیریت و ساماندهی آن را پیچیده می‌کند.

با وجود سابقه طولانی حضور مهاجران افغانستانی در ایران (Mirzaei, 2022: 320) تخمین‌های آماری از حضور مهاجران افغانستانی در ایران¹ و همچنین حجم قابل توجه پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه، همچنان شکاف‌های مهمی در درک ما از

1- بعد از حضور طالبان در رأس قدرت، تعداد قابل ملاحظه‌ای از افغانستانی‌ها به ایران گریختند. بعد از این موج مهاجرتی، در نبود آمارهای رسمی، تعداد مهاجران در رسانه‌های غیررسمی تا 12 میلیون نیز تخمین زده می‌شود. اما اداره اتباع وزارت کشور عدد 6,200,000 نفر را در سال 1403 تأیید کرده است.

نحوه زیست این گروه در فضاهای غیررسمی وجود دارد. مجتمع دام‌پروری دام‌گستر به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز تولید شیر در ایران، میزبان جمعیت قابل توجهی از مهاجران افغانستانی است که به صورت خانوادگی در این مجتمع سکونت دارند و کار می‌کنند. این پژوهش با هدف بررسی جامع ابعاد مختلف زندگی مهاجران افغانستانی در مجتمع دام‌پروری دام‌گستر انجام شده است. در وهله نخست، این مقاله سازوکارهای اقتصادی غیررسمی را می‌کاود که این مهاجران برای تأمین معیشت خود به کار گرفته‌اند. از جمله شیوه‌های اشتغال، دریافت دستمزد و مدیریت مالی در شرایط محدودیت‌های قانونی. در سطح دوم، ساختار قدرت و روابط جنسیتی درون خانواده‌های مهاجر مطالعه می‌شود و تحولاتی را که در نتیجه شرایط خاص کار و زندگی در این مجتمع ایجاد شده است، بررسی می‌گردد. همچنین، چالش‌های آموزشی و بهداشتی پیش روی کودکان و زنان مهاجر، شناسایی و راهکارهایی را که این گروه‌ها برای مواجهه با این مشکلات اتخاذ کرده‌اند، تحلیل می‌شود. شبکه‌های خویشاوندی و حمایتی در بین مهاجران و نقش آن در تسهیل فرایند انطباق با شرایط جدید، از دیگر اهدافی است که این پژوهش پیگیری می‌کند.

بدین منظور سؤالات پژوهش در این مقاله این چنین صورت‌بندی می‌شود:

- مهاجران غیررسمی در مجتمع دام‌پروری دام‌گستر چه سازوکارهای اقتصادی را برای بقا و معیشت خود توسعه داده‌اند؟
- ساختار قدرت در خانواده‌های مهاجر، تحت تأثیر چه عواملی شکل می‌گیرد و چگونه بازتولید می‌شود؟
- کودکان و زنان مهاجر با چه چالش‌هایی در زمینه آموزش و بهداشت مواجه هستند و چگونه این چالش‌ها را مدیریت می‌کنند؟
- شبکه‌های خویشاوندی چه نقشی در حمایت از مهاجران و تسهیل انطباق آنان با شرایط جدید ایفا می‌کنند؟

مبانی نظری

نظریه مقاومت روزمره^۱ که توسط جیمز سی. اسکات^۲ در کتابش با عنوان «سلاح‌های ضعیفان: اشکال روزمره مقاومت کشاورزان»^۳ مطرح شده است، یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در حوزه مطالعات قدرت و مقاومت است. این نظریه به بررسی شیوه‌های غیررسمی و پنهانی مقاومت می‌پردازد که افراد یا گروه‌های تحت سلطه برای مقابله با ساختارهای قدرت و سلطه به کار می‌گیرند. اسکات در این نظریه تأکید می‌کند که مقاومت همیشه به شکل‌های آشکار و سازمان‌یافته مانند اعتراضات، شورش‌ها یا انقلابات ظاهر نمی‌شود. بلکه بسیاری از اوقات، مقاومت در قالب رفتارهای روزمره و فردی که به ظاهر بی‌اهمیت به نظر می‌رسند، انجام می‌شود. این نوع مقاومت، «مقاومت خاموش»^۴ یا «مقاومت پنهان»^۵ نامیده می‌شود و شامل راهبردهایی مانند عدم پیروی از قوانین بدون اعلام آشکار، انجام کارها به صورت ناقص یا کند، بدون اینکه به طور مستقیم با قدرت درگیر شود؛ استفاده از ارتباطات خصوصی و شبکه‌های اجتماعی برای دور زدن ساختارهای رسمی؛ ایجاد سیستم‌های اقتصادی مستقل از ساختارهای رسمی است (Hasan & Bleibleh, 2023: 12). اسکات باور دارد این رفتارها به دلیل این که اغلب غیرقابل ردیابی و غیرمستقیم

1. Everyday Resistance
2. James C. Scott.
3. Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance
4. Silent Resistance
5. Hidden Resistance / Infrapolitics

هستند، می‌توانند در برابر سیستم‌های قدرت مؤثر باشند. زیرا به افراد اجازه می‌دهند بدون قرار گرفتن در معرض خطر فیزیکی یا حقوقی، مقاومت کنند (Scott, 1985).

/اسکات با نقد مفهوم «هژمونی» گرامشی، استدلال می‌کند که توافق ظاهری فرودستان با ساختارهای سلطه، نه ناشی از اقلان ایدئولوژیک، بلکه استراتژی بقای حساب‌شده‌ای است. مقاومت در این چارچوب نه در قیام‌های آشکار، بلکه در اعمالی چون: تعلل عمدی در اجرای دستورات، شایعه‌پراکنی و طنزهای زیرپوستی، سرقت محصولات کشاورزی به بهانه‌های مختلف، انفعال سازمان‌یافته در برابر نوآوری‌های تکنولوژیک، تفسیرهای خودخوانده از قوانین تجلی می‌یابد (Ramasamy, 1992: 99). این اشکال مقاومت که /اسکات آنها را «سیاست‌های زیرپوستی»^۱ می‌نامد، نیازمند هماهنگی آشکار یا سازماندهی رسمی نیستند، بلکه از شبکه‌های غیررسمی اعتماد و همدستی در جامعه فرودست نشأت می‌گیرند (Essex et al., 2023: 512).

/اسکات با رد دوگانه‌انگاری «قدرت مطلق حاکمان» در برابر «انفعال محض فرودستان»، استدلال می‌کند که مبارزه طبقاتی عمدتاً در حاشیه گفتمان‌های رسمی و از طریق بازتعریف مفاهیمی چون عدالت، انصاف و اخلاق معیشتی جریان دارد. مقاومت روزمره نه تنها سازوکاری دفاعی، بلکه شکلی از بازتولید فرهنگ فرودستی است که امکان همبستگی اجتماعی غیررسمی را فراهم می‌سازد (Medina, 2023: 238).

این چارچوب تحلیلی، فهم ما از قدرت را از الگوی هرمی به الگویی شبکه‌ای سوق می‌دهد که در آن سلطه و مقاومت در تعاملی دیالکتیکی، هویت‌های اجتماعی را بازمی‌سازند. /اسکات نشان می‌دهد چگونه اعمال به ظاهر پیش‌پافتاده، در تداوم تاریخی خود می‌توانند بنیان‌های مشروعیت نظام‌های سلطه را تخریب کنند، بی‌آنکه نیازی به رویارویی مستقیم وجود داشته باشد. اگر بخواهیم بر مبنای نظریه اسکات، ویژگی‌های کلیدی مقاومت روزمره را برشماریم به چهار مؤلفه مهم می‌رسیم:

- پنهانی بودن: این نوع مقاومت غالباً در قالب رفتارهای خصوصی و غیررسمی انجام می‌شود و از دید قدرت پنهان می‌ماند.
- دائمی بودن: مقاومت روزمره به صورت مداوم و روزانه انجام می‌شود و نه به شکل رویدادهای جداگانه.
- انطباق‌پذیری: این راهبردها به سرعت می‌توانند با تغییرات محیطی و ساختاری تطبیق پیدا کنند.
- تأثیر بلندمدت: این رفتارها گرچه به ظاهر کوچک هستند، اما در بلندمدت تغییرات عمیقی در ساختارهای قدرت ایجاد می‌کنند (Girei, 2023: 21).

نظریه مقاومت روزمره /اسکات کمک می‌کند تا درک بهتری از نحوه مقابله گروه‌های حاشیه‌نشین با ساختارهای قدرت حاصل شود. در مورد مهاجران افغانستانی، این نظریه نشان می‌دهد که چگونه آنها از طریق راهبردهایی مانند اقتصاد موازی، شبکه‌های خویشاوندی، مشارکت زنان و ایجاد مدارس خودگردان، مقاومتی خاموش اما مؤثر در برابر طرد ساختاری انجام می‌دهند. این نوع مقاومت نه تنها به آنها کمک می‌کند تا به حیات خود تداوم بخشند، بلکه به آنها اجازه می‌دهد تا هویت فرهنگی و اجتماعی خود را حفظ و در برابر ساختارهای قدرت مقاومت کنند. این نظریه یادآور می‌شود که مقاومت تنها به شکل‌های آشکار و سازمان‌یافته وجود ندارد، بلکه رفتارهای روزمره و فردی نیز می‌توانند به عنوان ابزاری قدرتمند برای مقابله با ساختارهای سلطه عمل کنند.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌ها در مورد مهاجران افغانستانی در ایران رو به فزونی نهاده و آرام آرام ادبیات پژوهشی در این زمینه در حال گسترش است. ما در این جا به برخی این پژوهش‌ها که عمدتاً با رویکرد مردم‌نگارانه انجام شده است، اشاره می‌کنیم:

میرزائی (2016) بر راهبردهای فرهنگ‌پذیری و سلامت روان مهاجران تمرکز دارد و چهار استراتژی ادغام، همانندسازی، جدایی و حاشیه‌گزینی را بررسی می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد که حاشیه‌گزینی بیشترین فشار روانی را ایجاد می‌کند و عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر سلامت روان مهاجران تأثیرگذارند. سعیدی (2020) تجربه دانشجویان افغانستانی در دوران کرونا را بررسی می‌کند و نشان می‌دهد که همه‌گیری هم باعث افزایش توجه به این گروه شد و هم شکاف‌های دیجیتالی و آموزشی را عمیق‌تر کرد. میرزائی (2022) به راهبردهای اقتصادی مهاجران می‌پردازد و نشان می‌دهد که بیشتر مهاجران در مشاغل کم‌درآمد مانند کوره‌پزخانه‌ها، ساختمان‌سازی و دامداری مشغول‌اند. شبکه‌های کارگری مبتنی بر روابط خویشاوندی نقش مهمی در اشتغال آنان دارد. سالاروند (2020) با روش مردم‌نگاری به زندگی کودکان کار افغانستانی می‌پردازد و مسائل هویتی، تبعیض و طرد اجتماعی را تحلیل می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد که این کودکان با چالش‌های متعددی از جمله ترس از رد مرز و محدودیت‌های آموزشی روبرو هستند. میرزائی (2013 و 2014) به بررسی مسائل زبان‌شناختی و هویتی مهاجران در ایران می‌پردازد. هاشمی و صدیقی (2019) به تجربه مادران افغانستانی در آموزش فرزندان می‌پردازند و نشان می‌دهند که تفاوت‌های زبانی و تبعیض‌های ساختاری در نظام آموزشی، چالش‌های عمده‌ای برای این خانواده‌ها ایجاد کرده است. میرزائی (2017) و نصر/صفهانی و حسینی (2016) هر کدام با نگاه خود مسئله ادغام تحصیلی دانش‌آموزان مهاجر در ایران را واکاوی می‌کنند. نصر/صفهانی (2018) در کتاب «در خانه برادر» به سیاست‌های ایران در قبال مهاجران افغانستانی می‌پردازد و نشان می‌دهد که نسل‌های دوم و سوم مهاجران، به دنبال ادغام بیشتر در جامعه ایران هستند. صادقی فسانی و نظری (2016) به تجربه نوجوانان افغانستانی از تبعیض و طرد اجتماعی می‌پردازند و نشان می‌دهند که این تجربیات بر تصور آنان از خود و جامعه میزبان تأثیر عمیقی گذاشته است.

در پژوهش‌های انگلیسی زبان، دیدریش^۱ و همکاران (2022) در مقاله‌ای با عنوان «ویژگی‌های فرهنگی و ارزش‌گذاری نسل دوم مهاجران نسبت به مراقبت غیررسمی» نتیجه گرفته‌اند که نسل دوم مهاجرانی که از فرهنگ‌هایی با پیوندهای خانوادگی قوی‌تر می‌آیند، احتمال بیشتری دارد که ارزش بیشتری برای مراقبت غیررسمی قائل باشند، نسبت به نسل دومی که از فرهنگ‌هایی با پیوندهای خانوادگی ضعیف‌تر آمده‌اند. به عبارتی، ارزش‌های مراقبت غیررسمی مهاجران به شدت تحت تأثیر کشور مبدأ آن‌ها شکل گرفته است. فریر^۲ و زیرزیکي^۳ (2021) به بررسی اثرات ورود دست‌فروشان مهاجر غیررسمی به بازار کار رسمی، شرایط کاری، ادغام اجتماعی و بسیج جمعی پرداخته‌اند. این مطالعه نمایانگر این است که اثر قانونی‌سازی بر دسترسی دست‌فروشان سنگالی، به بخش رسمی محدود است. با این حال، وضعیت قانونی واقعاً بر رفاه ذهنی مهاجران و تمایل آنها به مشارکت در اقدامات جمعی برای حقوق کارگری و انسانی تأثیر مثبت دارد. این یافته‌ها حاکی از آن است که سیاست‌های

1. Diederich

2. Freier

3. Zubrzycki

قانونی سازی، ممکن است نتوانند به تنهایی تحولات ساختاری در بازار کار غیررسمی ایجاد کنند، اما می توانند به بهبود ادراکات فردی و تقویت کنشگری اجتماعی کمک کنند.

روش تحقیق

در این پژوهش، از روش کیفی با رویکرد مردم نگارانه بهره گرفته شده که در آن تکنیک های اصلی گردآوری داده ها شامل مشاهده حین مشارکت و انجام مصاحبه های عمیق با افراد بوده است. میدان پژوهش، «شهرک کشاورزی و دامپروری صنعتی گاو شیری» با نام مختصر «مجتمع دام گستر» واقع در حسن آباد فشافویه در جنوب استان تهران است. این مجتمع با ظرفیت ۹۰ هزار رأس دام و تولید روزانه ۱۵۰۰ تن شیر، در زمینی به مساحت حدود ۱۹۰۰ هکتار احداث شده است. در حال حاضر در این مجموعه حدود سه هزار نفر به صورت مستقیم و ده هزار نفر به شکل غیرمستقیم مشغول به کار هستند. در هر یک از ۲۲۶ واحد دامداری این مجتمع، بسته به وسعت و تعداد دام ها، یک یا چند خانواده مهاجر افغانستانی سکونت دارند که عمدتاً مردان خانواده در فعالیتهای مرتبط با دامداری مانند شیردوشی مشغول به کار هستند و زنان معمولاً خانه دارند، هرچند در برخی واحدها شاهد حضور محدود زنان در فعالیتهای دامداری نیز هستیم. پژوهش حاضر با تمرکز بر دو خانواده افغانستانی ساکن در این مجتمع و یک فرد مجرد شاغل در دامداری انجام شده است. این افراد به روش نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند و بیشترین زمان حضور پژوهشگران در میدان، در تعامل با این دو خانواده سپری شده است: خانواده اول شامل حسین (۲۹ ساله، دارای تحصیلات ابتدایی و شاغل در دامداری)، همسرش زهرا (۲۴ ساله، تحصیلات ابتدایی و خانه دار) و دخترشان محدثه (۷ ساله و دانش آموز کلاس اول) است. خانواده دوم متشکل از حیدر (۲۶ ساله، بی سواد و شاغل در دامداری)، همسرش مرضیه (۲۱ ساله، بی سواد و خانه دار) و دخترشان فاطمه (۶ ساله) است. همچنین غفار، مردی ۳۵ ساله، بی سواد و مجرد به عنوان مورد مطالعه تکمیلی در پژوهش حاضر مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این افراد اصلی، برای تکمیل داده ها و کسب اطلاعات بیشتر، با چندین فرد کلیدی دیگر نیز مصاحبه شده است: احمد (۴۸ ساله، دیپلم، صاحب یکی از دامداری ها)، شیرعلی (۵۴ ساله، بی سواد، نگهبان مجتمع)، اعرابی (۳۸ ساله، دارای مدرک فوق لیسانس و مدیر مدرسه)، نازنین حبیبی (روانشناس نوجوان با مدرک دکتری)، پ.ع (۵۹ ساله، لیسانس، عضو هیئت مدیره) و نسترن (۴۱ ساله، دیپلم، از خویشاوندان افراد مورد مطالعه). داده های این پژوهش از طریق حضور مستمر سه ماهه پژوهشگر در میدان و زندگی در مجاورت خانواده های مورد مطالعه گردآوری شده است. در این مدت، پژوهشگر با استفاده از روش مشاهده حین مشارکت، در فعالیتهای روزمره این خانواده ها مشارکت داشته و مشاهدات خود را ثبت کرده است. تحلیل داده ها به روش تحلیل تماتیک انجام گرفته و با استفاده از مثلث سازی داده های حاصل از مشاهده، مصاحبه و اسناد، اعتبار یافته ها افزایش یافته است. در طول پژوهش، ملاحظات اخلاقی همچون اخذ رضایت آگاهانه از مشارکت کنندگان، ناشناس ماندن هویت افراد با استفاده از نام های مستعار، احترام به حریم خصوصی و فرهنگی جامعه مورد مطالعه و اجتناب از هرگونه سوءاستفاده از موقعیت تحقیق به دقت رعایت شده است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش به بررسی برخی یافته‌های پژوهش پیرامون زندگی غیررسمی مهاجران افغانستانی پرداخته شده است. این یافته‌ها شامل ابعاد مختلف زیست اقتصادی، وضعیت کودکان و زنان، ساختار قدرت در خانواده، و ویژگی‌های زیست خانوادگی این گروه جمعیتی می‌شود. هدف از این بررسی، ارائه تصویری دقیق از چالش‌ها، فرصت‌ها و شرایط زندگی مهاجران افغانی در ایران است که نقش مهمی در بافت اجتماعی و اقتصادی کشور ایفا می‌کنند. این بخش به تحلیل موضوعاتی همچون اشتغال، دستمزد، آموزش، سلامت، اوقات فراغت، شبکه‌های خویشاوندی و تحولات قدرت درون خانواده می‌پردازد.

الف: زیست اقتصادی

مهاجران افغانستانی در ایران به عنوان یکی از بزرگ‌ترین گروه‌های مهاجر در منطقه، نقش قابل توجهی در اقتصاد غیررسمی کشور ایفا می‌کنند. با این حال، شرایط اقتصادی آن‌ها همواره با چالش‌های عمیقی همراه بوده است. این بخش از مقاله به بررسی ابعاد مختلف زیست اقتصادی مهاجران افغانستانی، از جمله اشتغال، وجوه ارسالی، دستمزدها و دسترسی به خدمات بانکی می‌پردازد تا تصویری روشن از شرایط اقتصادی این گروه ارائه دهد.

1- اشتغال

از مهم‌ترین دلایل مهاجرت افغانستانی‌ها به ایران، اشتغال است. یکی از باورهای رایج این است که افغانستانی‌ها، به خصوص در مشاغل با دستمزد نازل، در حال «تملک» بازار اشتغال ایران هستند. این نگاه بیشتر از آن‌که ریشه در واقعیت‌های اقتصادی داشته باشد، از تبعیض‌های اجتماعی و بیم از دگرگونی در بازار کار ناشی می‌شود. اغلب ایرانی‌ها بر این باورند که مهاجران افغانستانی با پذیرش دستمزدهای پایین‌تر، فرصت‌های شغلی را از آنها می‌ربایند. اگرچه این ادعا می‌تواند در بعضی موارد صحیح باشد، اما واقعیت در عمل، پیچیده‌تر از این است. افغانستانی‌ها به علت وضعیت دشوار مهاجرت و اقامت غیررسمی، عموماً در مشاغلی به کار مشغول می‌شوند که ایرانی‌ها به انجام آن کارها رغبتی ندارند، مانند کار در دامداری‌ها، زمین‌های کشاورزی، صنایع ساختمانی یا خدمات شهری.

از نظر قانونی، طبق ماده 120 قانون اساسی کشور، 2 مؤلفه برای کسب شغل برای اتباع خارجی در ایران نیاز است: داشتن مدرک اعم از حق ورود؛ داشتن ویزا و حق کار مشخص و همچنین دریافت پروانه کار مطابق قوانین نیز برای فعالیت این مهاجران مورد نیاز است. پس بدین جهت است که از لحاظ قانونی اشتغال اتباع فاقد مدرک، غیرقانونی تلقی می‌شود. مهاجرانی که با مدرک نیز وارد کشور شده‌اند، در چارچوب خاصی می‌توانند مشغول به کار شوند و برخی شغل‌ها مانند وکالت، سردفتری، عضویت در ارتش و ... به صورت کلی برای مهاجران ممنوع است و ارتباطی به داشتن یا نداشتن مدارک قانونی ندارد.

در ایران، مردان مهاجر اجازه دارند تنها در چهار گروه شغلی مشغول به کار شوند: 1- گروه کوره‌پزخانه‌ها 2- گروه کارهای ساختمانی 3- گروه کارهای کشاورزی و دامداری 4- سایر مشاغل (مانند کارگر سوزاندن زباله، کارگر بازیافت زباله‌ها، کارگر تخلیه و بارگیری، و ...) (Mirzaei, 2022: 230).

افراد مورد مطالعه در این پژوهش در دامداری‌ها (گروه سوم از لیست مشاغل) مشغول به کار هستند که متناسب با شرایط و مهارت‌های خود وظایف خاصی مانند شیردوشی یا ترکیب و پخش خوراک را بر عهده می‌گیرند. این مشاغل نیاز به مهارت بیشتری دارند و اغلب شامل شیفت‌های شبانه هستند. بنابراین دستمزد مناسبی دریافت می‌کنند.

مهاجران به اشتغال در این دامداری‌ها علاقه نشان می‌دهند. زیرا به مدرک تحصیلی یا هویتی نیاز ندارد. از سوی دیگر، امکاناتی مانند مسکن رایگان، بن‌های غذایی و پرداخت هزینه نان توسط کارفرما، مهاجران را برای اشتغال در این مکان ترغیب می‌کند. کارفرمایان نیز از کارآیی بالا در مشاغل یدی، دستمزد پایین، کم‌توقعی، مسئولیت‌پذیری بالای مهاجران رضایت دارند. با وجود ارتباط مثبت دوسویه بین کارفرمایان و مهاجران، این پیوند همیشه بی‌مسئله نبوده است. در گذشته، بیشتر کارگران مجتمع مجرد و خویشاوند بودند. به دلیل همین پیوستگی خویشاوندی، گاهی به صورت جمعی، اعتصاب کرده و خواهان افزایش دستمزد بودند و در صورت عدم موافقت، محیط کار را ترک می‌کردند و واحدها متضرر می‌شدند. این مسئله و دیگر مشکلات ناشی از زیست مجردی، کارفرمایان را وادار کرد با دادن امتیازهایی، از مهاجران متأهل همراه با خانواده، بیشتر استقبال کنند.

انتخاب نیروی کار مهاجر فاقد مدرک توسط کارفرمایان، اگرچه مزایایی مانند فرار از مسئولیت‌های بیمه‌ای و پرداخت حقوق کامل (مطابق قوانین کار) دارد، اما چالش‌هایی نیز برای هر دو طرف ایجاد می‌کند. مهاجران به دلیل وضعیت قانونی نامشخص، نمی‌توانند حقوق خود را از طریق مراجع قانونی پیگیری کنند و کارفرمایان نیز در صورت بروز اختلافات، راهی برای شکایت ندارند. با این حال، این مسائل کارفرمایان را از استخدام نیروی کار مهاجر منصرف نکرده است.

برای مهاجرانی که با خانواده‌های خود در واحدهای دامداری ساکن می‌شوند، شرایط بهتری فراهم است. زیرا هم مسکن و شغل دارند و هم درآمد خود را در ایران خرج می‌کنند. اما برای مجردها، تأمین هزینه‌های خانواده‌شان در افغانستان (تبدیل ریال به ارز) چالش‌برانگیز است. این افراد باید علاوه بر هزینه‌های خود، مخارج خانواده‌شان در افغانستان را نیز از همین دستمزد تأمین کنند.

2- دستمزد

میزان حقوق در دامداری‌ها به دلیل نیاز مشابه تمام واحدها به نیروی کار با پیشینه یکسان و ارتباط نزدیک کارکنان با یکدیگر، تفاوت چندانی ندارد. اگر تفاوت حقوق زیاد باشد، باعث ایجاد مشکل بین مهاجران و صاحبان کار می‌شود. بنابراین به صورت توافقی نانوشته، حقوق‌ها تقریباً در یک سطح پرداخت می‌شود. حقوق کارکنان بین ۵ تا ۷ میلیون تومان در نوسان است. کارکنان ساده و نگهبان‌ها حداقل حقوق را دریافت می‌کنند، در حالی که نیروهای متخصص در زمینه شیردوشی و شیفت‌های شب، حداکثر حقوق را دریافت می‌کنند.

3- وجوه ارسالی

بسیاری از مهاجران، بخشی از درآمد خود را برای خانواده‌هایشان در افغانستان ارسال می‌کنند (Fekri Barkosaraei et al. 2024). تغییرات در شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی یا بهداشتی (مانند تحریم‌ها، فراگیری کرونا، تسلط طالبان و ...) نه تنها بر خود مهاجران، بلکه بر خانواده‌های آن‌ها در کشور مبدا نیز تأثیر می‌گذارد. با توجه به آمار موجود، مهاجران افغانستانی از گروه‌های بزرگ مهاجران در جهان هستند که سالانه مبالغ چشم‌گیری را برای اعضای خانواده و نزدیکانشان به کشور افغانستان ارسال می‌کنند. معمولاً این پول‌ها با سیستم غیربانکی «حواله» جابه‌جا می‌شوند (Mirzaei, 2022: 246). باید بریم تا حسن‌آباد یا باقرآباد، اونجا حواله‌دار است. دیگه چند ماه پول که به دست می‌اریم، می‌بریم پی حواله‌دار اونجا به حواله می‌ده که شماره داره دیگه زنگ می‌زنیم خانه، شماره را می‌دیم. اونجا که برن پی حواله‌دار، شماره ره که بخونن پول میدن حالا به درصدی ایوسط برا حواله‌داره... 3 درصد، 5 درصد به چیزی می‌گیره که اونجا افغانی بده به خانواده ما (شیرعلی 54 ساله)

4- کارت عابر بانک

یکی از چالش‌های بزرگ مهاجران افغانستانی، به ویژه آن‌هایی که فاقد مدرک هستند، عدم دریافت خدمات شهروندی است. این محدودیت‌ها برای مهاجران رسمی (دارای گذرنامه یا کارت آمایش) کمتر است، اما آن‌ها نیز با مشکلاتی روبرو هستند. به عنوان مثال، تا چندی پیش امکان افتتاح حساب بانکی برای مهاجران افغانستانی وجود نداشت. اما امروزه مهاجران دارای گذرنامه می‌توانند با دریافت کد فراگیری و احراز هویت، حساب بانکی و کارت بانکی دریافت کنند. با این حال، برای مهاجرانی که تنها کارت آمایش دارند، شرایط متفاوت است. آن‌ها فقط می‌توانند دفترچه حساب افتتاح کنند و امکان دریافت کارت بانکی ندارند. همچنین، به دلیل محدودیت زمانی کارت آمایش (یک ساله)، پس از انقضای آن، حساب‌های بانکی نیز مسدود می‌شوند. برای مهاجران فاقد مدرک، امکان افتتاح حساب بانکی یا دریافت کارت بانکی وجود ندارد. به همین دلیل، صاحب‌کاران معمولاً حقوق آن‌ها را به صورت نقدی پرداخت می‌کنند یا از حساب بانکی خود یا یک فرد ایرانی به صورت موقت برای پرداخت حقوق استفاده می‌کنند. به عنوان مثال، غفار کارت بانکی صاحب‌کارش را به طور موقت در اختیار دارد تا از آن استفاده کند. همچنین، برخی از مهاجران که پول برای خانواده‌های خود در افغانستان ارسال می‌کنند، بخشی یا تمام حقوق خود را نزد صاحب‌کار نگه می‌دارند تا زمانی که نیاز به ارسال پول داشته باشند، آن را به صورت یکجا دریافت کنند. مانند شیرعلی که بیشتر دستمزد خود را نزد صاحب‌کار نگه می‌دارد تا برای خانواده‌اش در افغانستان ارسال کند. بسیاری از مهاجران فاقد مدرک در طرح آمایش و افتتاح حساب بانکی شرکت نکرده‌اند. در حالی که ایران میزبان تعداد زیادی از آن‌هاست. تغییراتی مانند تجهیز ناوایی‌ها به دستگاه‌های کارتخوان، باعث شده حتی تأمین نیازهای اولیه برای این افراد دشوار شود. برخی کارفرماها کارت بانکی خود را موقتاً در اختیار کارکنان قرار می‌دهند. از سوی دیگر، دریافت پول نقد برای صاحب‌کاران نیز سخت شده است. با قوانین مالی جدید و نگرانی از تراکنش‌های مشکوک، حتی روش‌های سنتی مانند تحویل پول از طریق سوپرمارکت‌ها محدود شده است. در نتیجه، صاحب‌کاران مجبورند ماهانه از بانک پول نقد تهیه کنند. این پول‌ها به روش‌های مختلف به دست کارکنان می‌رسد.

ب: زیست کودکان و زنان

از میان موضوعات مختلف زیست کودکان و زنان در مجتمع دام‌گستر، به چند مورد اساسی اشاره خواهیم کرد. آموزش کودکان و نقش کمک آموزشی زنان خانواده، سلامت و درمان، حمل و نقل، فراغت و اشتغال زنان.

1- آموزش

فرزندان مهاجران، چه قانونی و چه غیرقانونی، می‌توانند در مدارس دولتی ثبت نام کنند. این تحصیل برای هر دو جنس می‌تواند همچون اشتغال، یکی از جاذبه‌های مقصد برای مهاجران باشد آن هم در این زمان که به سبب روی کار آمدن طالبان در افغانستان، زنان و دختران بیش از زمان‌های دیگر در محدودیت قرار می‌گیرند. اما تحصیل در شرایط مهاجرت چندان هم آسان نیست.

مجتمع دام‌گستر با مناطق مسکونی شهری فاصله دارد و به سبب نبودن مدرسه در این فضا، مهاجران باید به مدارس در نزدیک‌ترین منطقه مسکونی یعنی حسن‌آباد فشافویه بروند. هزینه رفت و آمد برای این کودکان بسیار سنگین است و خانواده‌هایی که چند بچه محصل دارند، قادر به پرداخت این هزینه نیستند. مدرسه‌های زیادی در حسن‌آباد وجود دارد اما فقط یک مدرسه در آن منطقه پذیرای مهاجران فاقد مدرک است.

آموزش فرزندان برای مادران در مدرسه مهم است. زیرا آن‌ها به دلیل نداشتن تحصیلات، نمی‌توانند در یادگیری به فرزندان خود کمک کنند. به همین منظور مهاجران افغانستانی مدارس خودگردانی ایجاد کرده‌اند که تا حدی جای خالی حمایت‌های خانوادگی را پر می‌کند و به کودکان کمک می‌رساند (Mirzaei, 2017: 60, Nasr Esfahani & Hosseini, 2016: 67). در حسن‌آباد چند خانم مهاجر هستند که یک خانه به مدت چند ساعت در هفته، به آنها واگذار می‌شود تا به بچه‌ها در درس‌ها کمک کنند. این کار در زمان کرونا بسیار مؤثر بود. زیرا خیلی از خانواده‌ها تلفن همراه هوشمند نداشتند که از طریق برنامه شاد¹ درس‌هایشان را دنبال کنند.

2- سلامت و درمان

علاوه بر واکسیناسیون، بیمه سلامت نیز برای مهاجران دارای مدرک در ایران فراهم است. آن‌ها می‌توانند به صورت خویش‌فرما تحت پوشش بیمه سلامت قرار بگیرند، اما حق سرانه برای اتباع خارجی معمولاً دو برابر ایرانیان است. کمیساریای عالی پناهندگان، سالانه قراردادی با سازمان بیمه سلامت ایران تنظیم می‌کند که در سال ۱۴۰۱، ۱۲۰ هزار نفر را تحت پوشش قرار داده است. این امکان فقط برای مهاجران دارای مدرک است و افرادی که در طرح آمایش شرکت نکرده‌اند یا فاقد مدارک

1. شبکه آموزشی دانش‌آموزی (شاد). در پی همه‌گیری ویروس کرونا و به جهت عدم امکان حضور در مدارس این شبکه راه‌اندازی شد.

شناسایی هستند، از این مزایا محرومند. هر دو گروه (دارای مدرک و فاقد مدرک) می‌توانند از مراقبت‌های درمانی استفاده کنند. اما هزینه‌های مهاجران دارای مدرک با استفاده از بیمه‌های درمانی، نسبت به مهاجران فاقد مدرک، بسیار کم‌تر است. مرضیه بیماری کلیوی دارد. از زمانی که به ایران آمده بارها در بیمارستان بستری شده است و داروهای خاص با هزینه بالا مصرف می‌کند. در ایران، برای او امکان بهره‌مندی از امکانات درمانی، بدون ارائه مدرک هویتی فراهم آمده است. بسیاری از کارکنان مجتمع، فاقد وسیله نقلیه شخصی هستند و تنها تعداد محدودی موتورسیکلت برای مواقع ضروری وجود دارد. این موتورها برای مواردی مانند سرماخوردگی یا زخم‌های ساده قابل استفاده هستند. اما برای شرایط حساس مانند زایمان، که نیاز فوری به آمبولانس یا خودروی مناسب وجود دارد، کافی نیستند. در چند ماه گذشته، دو زن در نیمه‌شب دچار درد زایمان شدند، اما آمبولانس به موقع نرسید. زیرا نزدیک‌ترین بیمارستان دست‌کم نیم‌ساعت با مجتمع فاصله دارد و مراکز درمانی نزدیک‌تر نیز امکانات محدودی دارند. حتی در دوران کرونا، مدیریت این شرایط سخت‌تر شد. علاوه بر این، گرفتن آژانس در نیمه‌شب به دلیل فرایندهای اداری و مشکلات دسترسی به مجتمع، تقریباً غیرممکن است. در نتیجه، این دو زن مجبور به زایمان در خانه‌هایی شدند که فاقد امکانات رفاهی اولیه، مانند حمام داخل خانه بودند. در موردی دیگر زایمان در بین راه انجام شده است.

3- اوقات فراغت

کودکان مهاجر که در بستر شهری زندگی می‌کنند متناسب با شرایطشان، با همسایه‌هایشان بازی می‌کنند، پارک می‌روند و ... اما وقتی به بچه‌هایی که در مجتمع دام‌گستر زندگی می‌کنند نگاه می‌کنیم تفاوت‌هایی در نوع گذران اوقات فراغت وجود دارد. در این مجتمع، چیزی به عنوان محله و بچه‌های محله‌ای وجود ندارد که بتوانند باهم بازی کنند. واحدهای دامداری با فاصله از هم واقع شده‌اند و امنیت برای بازی و وقت گذراندن بچه‌ها در بین این دامداری‌ها وجود ندارد. ماشین‌های بزرگ حمل علوفه و دام و ... که تمام مدت در رفت و آمدند، حیوانات ولگرد مانند سگ و روباه که گاهی به طور دسته‌جمعی در منطقه دیده می‌شوند و ...

در این مجتمع هیچ فضای سبز یا جایی ایمن که بچه‌ها بتوانند در آن بازی کنند، وجود ندارد. علاوه بر این، در حیاط خانه‌ها به سبب تردد ماشین پخش علوفه دام‌ها و وجود سگ‌های نگهبان، بچه‌ها امکان حضور در فضای حیاط را نیز ندارند. برای آن‌ها تنها محیط خانه باقی می‌ماند که با اعضای خانواده اوقات خود را سپری کنند. از زمانی که محدثه، خواهر فاطمه، به مدرسه می‌رود، فاطمه باید به تنهایی با وسایلش بازی کند. یک گوشی هوشمند قدیمی با چند بازی در اوقاتی از شبانه‌روز، و یا دیدن برنامه کودک در زمان‌هایی که تلویزیون خراب نباشد، سرگرمی بچه‌ها در خانه است. البته در اکثر خانه‌ها دیش‌های ماهواره مشاهده می‌شود اما دو خانواده‌ای که ما بیشترین تماس را با آنها داشتیم، به خاطر بچه‌های کوچک خود، ماهواره نداشتند و فقط شبکه‌های ایران را تماشا می‌کردند.

وقتی راجع به اوقات فراغت فاطمه، با مرضیه، مادرش صحبت می‌کنیم، به تنهایی فاطمه بعد از شروع مدرسه محدثه می‌گوید: قبلاً که محدثه بودا اون باز بزرگ‌تر بود با هم بازی می‌کردن بعدم خب اون بچه‌های گاوداری روبه‌رو رو می‌شناخت، می‌رفتن اونجا با هم بازی می‌کردن الان دیگه فاطمه با اونا که بازی نمی‌کنه. خونه هم که تلویزیون همش خرابه یه وقت درست اگه بشه دیگه میشینه نگاه میکنه.

مجموعه آبی فشافویه، با امکاناتی قابل توجه در این منطقه وجود دارد. اما امکان حضور برای مهاجران وجود ندارد و حتی در روزهای خاص که همه به تفریح می‌پردازند مثل روز سیزده بدر، نگهبان‌هایی را می‌گذارند که مهاجران حتی به سد نزدیک نشوند.

4- جابه‌جایی

یکی از مسائل در مجتمع دام‌گستر، مسئله جابه‌جایی، آن هم برای زنان است. خرید وسایل نقلیه برای اتباع افغانستانی دارای مدرک در ایران بلامانع است و با ارائه پاسپورت به همراه کارت اقامت دائم یا موقت و یا پروانه کار می‌توانند برای خرید و به نام کردن وسیله نقلیه، اقدام کنند. اما این امکان برای مهاجران فاقد مدرک وجود ندارد. و آنها به علت عدم دریافت کارت آمایش و... امکان گرفتن گواهی‌نامه و همچنین خرید لوازم نقلیه را ندارند.

برخی از افراد موتور دارند که آن هم اکثراً برای صاحب‌کاران است که برای مواقع ضروری آن را در واحد خود گذاشته‌اند که صورت نیاز، از آن استفاده شود. موتورهای دیگر معمولاً بدون سند از آشنایان گرفته شده و توافقی دست‌نویس بین آنها وجود دارد.

اکثر مهاجران مجتمع، حتی اگر دارای مدرک هم بودند، توانایی خرید ماشین را ندارند. برخی که به هر مشقتی خودرویی تهیه کرده‌اند به دلیل کار تمام وقت پدر خانواده امکان استفاده در هر زمانی برای آنها میسر نیست. دورافتاده بودن مجتمع و فاصله زیاد تا محدوده شهری مهاجران را مجبور می‌سازد از آژانس‌هایی استفاده کنند که بی‌مسئله هم نیستند. عمده آنها مهاجران را به عنوان مسافر قبول نمی‌کنند و آنها که می‌پذیرند، کرایه را گران‌تر حساب می‌کند.

به سبب مشکل حمل‌ونقل، مهاجران مجبورند که مسافت بسیار زیادی را پیاده تا درب ورودی مجتمع بپیمایند. مردها، و نه زن‌ها، گاهی پشت ماشین‌های علوفه می‌نشینند تا خود را به جاده برسانند. نزدیک‌ترین ایستگاه‌های مترو به مجتمع، متروی کهریزک، فرودگاه امام، شهرآفتاب و حرم امام خمینی است که برای رسیدن به هر کدام از این‌ها باید مسافتی بس طولانی طی شود. اما با رسیدن به این مناطق، در زمان تقریبی 30 دقیقه می‌توانند به مرکز شهر تهران برسند.

5- درآمدزایی زنان و کودکان

در کارخانه‌های شهرک صنعتی شمس‌آباد¹ که در نزدیکی مجتمع دام‌گستر واقع شده است، کمتر کارگر ایرانی مشاهده می‌شود. در کنار حضور پررنگ مردان مهاجر، زنان را هم در برخی بخش‌ها، مانند خط تولید، کارهای خدماتی و منشی‌گری می‌توان مشاهده کرد.

در سطح شهر نیز زنان افغانستانی را در مشاغل گوناگون از فروشنده‌گی تا منشی مراکز و آرایشگاه‌ها و... می‌توان مشاهده کرد. اما بخش عظیم کار زنان افغانستانی، کار در خانه است. این کار به عنوان شغل رسمی محسوب نمی‌شود اما بسیاری از زنان مهاجر در این حیطه فعالیت می‌کنند. کارهایی که مداوم باید انجام شود و نیاز به مهارت بالا یا تحصیلات ندارند و بنابراین

1. بزرگ‌ترین شهرک صنعتی ایران که وسعتی بیشتر از 3 هزار هکتار دارد و در جنوب استان تهران واقع شده است.

دستمزد زیادی هم دریافت نمی‌شود. مثلاً کارهایی مثل شکستن قند، پاک کردن سبزی و یا حبوبات، درست کردن شانهٔ مو و... که به صورت عمده در روزهای مشخص هفته برای آنها آورده می‌شود و به ازای تعدادی که انجام می‌دهند، دستمزد می‌گیرند. در مجتمع دام‌گستر، زنان خارج از مجتمع اشتغال ندارند. زیرا هزینه رفت‌وآمد روزانه با دستمزد تناسبی نخواهد داشت. اما در واحدهای دامداری زنان در کنار همسرانشان در اوقاتی مشغول به کار هستند. در گوساله‌دانی، زمانی که گوساله‌ها به دنیا می‌آیند و نیاز به رسیدگی و شیردادن به آنها وجود دارد، زنان حضوری فعال دارند. در آن زمان در ساعات مشخص باید به جای تغذیه از مادر، شیر دوشیده به گوساله‌ها داده شود. چون عمل لقاح چندین گاو با هم انجام می‌شود. بدین ترتیب، گوساله‌ها تقریباً در بازه‌های زمانی نزدیک به هم به دنیا می‌آیند و رسیدگی به همهٔ آنها، کار را دشوار می‌کند. زنان در این برههٔ خاص، کمک بزرگی برای همسرانشان محسوب می‌شوند.

مهاجرانی که فرزند پسر دارند، وقتی آنها توان کار کردن پیدا کنند، با توافق صاحب کار، همانجا به فعالیت مشغول می‌شوند. اما برای دختران چنین نیست. اگر مادران یا اقوام کار در خانه قبول کرده باشند، آنها در آن قسمت به مادر یا اقوام خویش کمک خواهند کرد.

مردان مهاجر نقش اصلی اقتصادی را بر عهده دارند و بعد از آنان، این پسران هستند که از کودکی نقش کمک خرج خانواده را بازی می‌کنند. اما نقش زنان و فعالیت‌های خانگی آنها در جهت کسب دستمزد کوچک نیست. آنها اگرچه در خانه می‌مانند ولی با کارهای خانگی و یا کمک به همسران خود کمک‌خرج قابل ملاحظه‌ای هستند.

مرضیه، مادر محدثه و فاطمه، به سبب بیماری که دارد توان کار سنگین ندارد. اما او هم امروز در مواقع نیاز به همسر و برادرش در کارهای دامداری کمک می‌کند. او قبلاً علاوه بر کارهای خانه، شغلی در خانه داشت. او به سرهم‌بندی کردن عروسک‌ها مشغول بود و به ازای هر تعداد کار تحویل داده‌شده، دستمزد می‌گرفت. اما در حال حاضر هم دخترش کلاس اولی است و به دلیل مشکل زبان تلاش می‌کند که در کارهای مدرسه کنار محدثه باشد و هم به جهت بارداری مجدد چندان نمی‌تواند به کار مشغول باشد.

پ: قدرت در خانواده

مهاجران افغانستانی از جامعه‌ای مردسالار به ایران آمده‌اند. ایرانی که مردسالاری در آن چندان کم‌رنگ نیست. این شباهت ساختار قدرت، چالش‌های جدی بین مهاجران و کشور مقصد به وجود نمی‌آورد. اما امروزه تحولاتی در جامعه مقصد مانند تحصیلات و اشتغال زنان و... این قدرت یک سویه، را دچار تغییراتی کرده است:

1- جایگاه و قدرت

وقتی قدرت تأمین نیازهای خانواده به طور کامل در دست یک عضو یعنی مرد خانواده باشد، او اختیاردار سایرین می‌شود. اما این وضعیت، امروزه دچار تغییراتی شده و زنان نیز به سبب منابع در دسترسشان همچون تحصیلات و یا داشتن درآمد و حضور پررنگ‌تر در اجتماع، قدرتی کسب کرده و به تبع آن جایگاهشان نیز در خانواده افزایش یافته است.

2- نقش و قدرت

جامعه و بسترهای موجود در آن رابطه قدرت در خانواده را تنظیم می‌کند. وقتی نقش زن از خانه‌داری و مادری صرف، به مشاغل خارج از خانه کشانده شود، طبیعتاً نقش او نیز تغییر خواهد کرد.

بر اساس نظریهٔ بورديو (1977)، با توجه به باورهای موجود و ایدئولوژی‌های مردسالارانه، مردان دسترسی بیشتری به منابع خواهند داشت و این منابع بیشتر، موجب قدرت بیشتر آنان خواهد شد. مثلاً در مورد مهاجران افغانستانی، هر دو جنس، بی‌سواد هستند و در این مورد شرایط یکسانی دارند. اما در فراگیری مهارت‌ها، این مردان هستند که شرایط بهتری دارند. بدین ترتیب، مردان با توجه به مهارت‌هایشان، به اشتغال پرداخته و درآمد کسب می‌کنند و این دلیلی برای به دست گرفتن قدرت از دید بورديو است.

تفاوت‌های افراد از لحاظ زیستی و نگرش‌های اجتماعی و...، موجب می‌شود که قدرت در دست اعضای خانواده تقسیم شود. بدین گونه، کارهای سنگین دامداری که برای زن دشوار است، به مرد و به تناسب با آن قدرت رهبری خانواده به او واگذار می‌گردد و مادر هم در خانواده نقش تربیتی بچه‌ها را دارد و قدرت عاطفی در اختیار او قرار می‌گیرد.

اما در میدان مورد مطالعه، فعالیت اقتصادی مردان تنها به شکلی از توزیع قدرت ختم می‌شود و نوع دیگری از قدرت را نیز می‌توان شاهد بود که به تعامل زوجین و افزایش عاملیت زن در زندگی مشترک می‌تواند بیانجامد.

در خانواده‌هایی که مردان به صورت شب‌کار هستند، قدرت زنان به طور محسوسی افزایش می‌یابد. شاید در خانواده‌های مشابه دیگر که مردان شکل کار متفاوتی را تجربه می‌کنند این عاملیت زنان و این میزان از قدرت در تصمیم‌گیری‌ها مشاهده نشود، اما وقتی مرد خانواده زمان قابل توجهی را کنار خانواده نباشد، بسیاری از وظایف خانه و تصمیم‌گیری در موضوعات مختلف به مادر سپرده می‌شود.

حیدر شب‌کار است و بعد از کار سنگین شبانه، در هنگام روز باید استراحت کند. بنابراین عملاً تصمیم‌گیری‌ها عمدتاً بر عهده مرضیه است. اما در مقابل، در خانوادهٔ دیگر، رسیدگی به جزئی‌ترین موارد نیز بر عهده مرد خانواده (حسین) است. حسین روزکار است و همه مسائل خانواده را خود رأساً نظارت می‌کند.

این دو خانواده از یک بستر اجتماعی هستند و اعتقادات مشابه دارند اما شرایط زیست روزمره، ساختار قدرت خانوادگی آنها را دچار تغییر کرده است.

3- فرزندمحوری

در جامعه مورد مطالعه، رگه‌هایی از فرزندمحوری را در زمینهٔ آموزش، می‌توان احساس کرد. مهاجران تمام تلاش خود را در جهت پیشرفت تحصیلی فرزندان خود انجام می‌دهند. آنها به آیندهٔ فرزندان‌شان خوش‌بین هستند و خواهان آن هستند که با تلاش و کوشش به جایی برسند که دیگر به سبب مهاجر بودن در حاشیه نباشند.

در گذشته اگر مهمانی به دفتر مجتمع می‌آمد، مهاجران می‌دانستند که اصلاً نباید در دفتر حضور داشته باشند. اما امروزه در دفتر کارخانه‌ها، از هر کارخانه حداقل یک حسابدار مهاجر در آنجا مشغول به کار است. تمایل صاحب‌کاران به استفاده از مهاجران در زمینه‌های حرفه‌ای مانند حسابداری و ... همچون حیطة کارگری، بسیار زیاد است. بسیاری از این جوانان در مدارس، دانشگاه‌ها یا آموزشگاه‌های ایران تحصیل کرده‌اند، و برای بهبود جایگاه خود در جامعه، حسابداری و زبان انگلیسی را فرا گرفته‌اند. صاحبان کاران هم با اشتیاق آن‌ها را برای رسیدگی به کارهای مالی خود انتخاب می‌کنند. زیرا که هم توانمند هستند و حاشیه هم ایجاد نمی‌کنند.

هزینه‌های مدرسه و هزینه سرویس برای بسیاری از خانواده‌ها بسیار سنگین است اما آنها این هزینه‌ها را به جان می‌خرند تا فرزندانشان تحصیل کنند. حسین با وجود اینکه می‌توانست در مجتمع خانه‌ای رایگان داشته باشد اما خانه‌ای در نزدیکی مدرسه اجاره کرده تا دخترش راحت به مدرسه برود. قسمت اعظم حقوق او برای اجاره‌خانه صرف می‌شود. تحت‌تأثیر این اولویت‌بخشی به تحصیل فرزند، روابط خانوادگی شکل جدیدی گرفته است. بیشتر شب‌ها حسین به دلیل دوری مسافت نمی‌تواند به خانه برود و به همین سبب پدر او به خانه می‌آید تا عروس جوان و باردارش با دختر بچه‌ها در خانه تنها نمانند. بدین ترتیب، می‌توان مشاهده کرد که زندگی این مهاجران بر مدار بهبود آینده فرزندان خود می‌گردد.

ت: زیست خانوادگی

در این بخش از مقاله، به مسائلی چون ازدواج، نقش‌ها و جایگاه اعضای خانواده پرداخته می‌شود و در سطح روابط خویشاوندی و اجتماعی به مسائلی چون همسایگی، شبکه خویشاوندی، ارتباطات با خویشاوندان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

1- ازدواج

در افغانستان، سبک سنتی ازدواج همچنان شیوة رایج است. افراد در سن کم ازدواج می‌کنند و ضوابط و روابط خانواده و صلاح‌دید خانواده، قومیت و مذهب در انتخاب همسر اهمیت دارد. شیرعلی با سه پسرش در ایران زندگی و کار می‌کنند. پسر بزرگش، فریدخان در 18 سالگی ازدواج کرده و همسرش را نزد مادرش در افغانستان گذاشته و به ایران بازگشته و الان پس از 4 سال دوباره به افغانستان برگشته تا زن دومی اختیار کند. پسر دیگر شیرعلی که در همین مجتمع و در کنار پدر کار می‌کند 18 ساله است. پارسال به افغانستان رفته و ازدواج کرده و پیش پدر بازگشته است. آن‌ها این فاصله را طی می‌کنند تا در افغانستان و به انتخاب مادر، ازدواج کنند. اهمیت ازدواج با اقوام را در مورد حیدر- مرضیه و حسین- فاطمه نیز مشاهده می‌کنیم. انتخاب در دایرة خویشاوندی به دلیل قرابت قومی (هزاره) و مذهبی (شیعه) برای ازدواج بسیار مهم است.

رسم و رسومات مرتبط با ازدواج در این افراد بسیار زیاد است که بررسی آن پژوهش مستقلى را می‌طلبد اما به برخی از موارد اشاره می‌شود، مانند فرار کردن دختر و پسر برای اینکه خانواده‌ها به وصلت راضی شوند. به نظر می‌رسد فرار کردن برای گرفتن رضایت برای ازدواج، و گاهی رهایی از مخارج ازدواج، امری عادی در بین خانواده‌ها باشد.

امروزه برخی از افغانستانی‌ها که به ایران مهاجرت کرده‌اند، وضعیت مالی خوبی دارند. حتی چندین شرکت و کارخانه در شهرک صنعتی برای این مهاجران است و به تبع آن با توجه به شرایط اقتصادی مناسب، مراسم‌ها و جشن‌های مجلل و مفصل خواهند داشت. اما اقشار ضعیف مهاجران جشن‌های خود را در خانه برگزار می‌کنند و غذای جشن را خودشان می‌پزند. مراسم عروسی معمولاً ظهرهنگام و در خانه اقوام یا همسایگان برپا می‌شود.

2- فرزندآوری

پس از ازدواج، مسئله فرزند است که بسیار مهم تلقی می‌شود. در افغانستان داشتن فرزند پسر، باعث سرافرازی والدین است، و ارزش بالایی دارد به نحوی که وقتی از کسی می‌پرسی که چند فرزند داری، آن‌ها فقط تعداد فرزندان پسر خود را می‌گویند. اما مهاجرت، بسیاری از این دیدگاه‌ها را تغییر داده است. از یک سو ما با شیرعلی مواجه هستیم که بعد از ازدواج اولش، بعد از اینکه همسر اولش دختر به دنیا آورده، تصمیم به ازدواج دوم می‌گیرد تا برای او پسر بیاورد! و از طرفی دیگر، حسین را داریم که هرچه دارد برای تأمین نیازهای دخترش می‌گذارد.

این تفاوت‌ها ریشه در مسائل مختلفی از جمله سن، مدت زمان مهاجرت، ویژگی‌های شخصیتی و ... دارد. که هر چه افراد مسن‌تر و طول مدت مهاجرتشان کوتاه‌تر باشد، به سنت‌های افغانستانی پایبندتر هستند.

در ابتدا که با شیرعلی صحبت کردیم گفت که 7 بچه و 2 زن دارد. در اثنای بحث اسم لیلا به میان می‌آید که فرزند کوچک دارد. فکر می‌کنم راجع به همسرش صحبت می‌کند ولی جای سؤال دارد. زیرا شیرعلی 3 سال است که در ایران زندگی می‌کند و اصلاً افغانستان نرفته است. به همین جهت سؤال می‌کنم که این لیلاخانم که گفتید. چه کسی است؟ می‌گوید: دخترم! بیشتر گیج می‌شوم. چون 7 پسرش را با اسم و سن برایم معرفی کرده بود و در این بین هیچ حرفی از دختری نزنده بود. دختر شیرعلی، بچه بزرگ خانواده است و 26 سن دارد. شیرعلی توضیح داد که: بچه یعنی پسر!

شرایط زیست غیررسمی والدین بر زندگی فرزندان تأثیر می‌گذارد و نشانه‌های آن از همان بدو تولد خود را نشان می‌دهد. بعد از تولد نوزاد، نیاز به دریافت مدارک هویتی است. ولادت نوزاد بر اساس گواهی که از سوی مراجع ذیصلاح و یا مامایی که نوزاد را به دنیا آورده است و همچنین با تأیید پلیس امنیت و نیروی انتظامی، ثبت می‌شود. برای دریافت این گواهی، مدارک شناسایی معتبر همچون گذرنامه یا پروان¹ اقامت معتبر نیاز است. طبق بند 5 ماده 976 قانون مدنی¹، یکی از مهم‌ترین مدارک لازم برای اتباع خارجی که بتوانند تابعیت ایران را به دست آورند، گواهی ولادت است. مادامی که فرد به صورت غیررسمی در ایران حضور داشته باشد، واقعه تولد ثبت می‌شود ولی گواهی تولد منوط به حضور قانونی پدر و مادر در ایران است. با داشتن مدرک اقامتی معتبر با گواهی زایمان به اداره اتباع رجوع می‌کنند تا سند یا همان گواهی ولادت برای نوزاد دریافت شود. چنانچه (در زمان ولادت فرزند)، والدین فاقد مدارک اقامتی معتبر باشند، واقعه ولادت در مرکز درمانی ثبت خواهد شد اما پس از کسب مدارک اقامتی معتبر والدین می‌توانند برای دریافت گواهی زایمان و سند ولادت اقدام کنند. برای زایمان در منزل، علاوه بر موارد

1. کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هیجده سال تمام لااقل ۱ سال دیگر در ایران اقامت کرده باشند و الا قبول شدن آن‌ها به تابعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است.

بالا، دو شاهد باید واقعه تولد را در برابر مراجع ذی‌صلاح (شورای شهر و یا فرمانداری محل سکونت شما) گواهی کنند. همه مراکز بهداشتی و یا بیمارستان‌ها موظفند گواهی زایمان را به اتباع بیگانه ارائه دهند.

3- نازایی و سرپرستی فرزند

در بین مهاجران افغانستانی رسمی وجود دارد که فرزند خود را به خانواده‌های نازای فامیل می‌دهند. در افغانستان برای به سرپرستی گرفتن کودکان، قانون‌های محکم و دست‌وپاگیر وجود ندارد.

نسترن 41 سال و همسرش علی 44 سال دارند. این زوج در سال 1382 با یکدیگر ازدواج کرده‌اند. هفت سال زندگی مشترک را با هم تجربه کرده‌اند اما بچه‌دار نمی‌شوند. بارها به پزشک مراجعه کرده‌اند و تن به عمل جراحی و... داده‌اند اما بچه‌های آنان زنده نمی‌ماندند. بعد از این هفت سال و تلاش‌های بسیار، دیگر نه تنها از تلاش خسته شده بودند بلکه از آزارهای کلامی و تفرقه‌اندازی‌های اطرافیان رنج می‌بردند. تا اینکه با پیشنهادی از سوی خواهر احمد مواجه شدند. زهرا خانم، خواهر علی آقا 3 دختر و دو پسر دارد. پیشنهاد می‌دهد بچه‌ای از او را به فرزند بی‌پذیرند. این پیشنهاد با استقبال این زوج همراه می‌شود.

قرار بر این می‌شود که زهرا خانم باردار شود اما از ابتدا با این نیت که بچه متولدشده، بچه برادر و زن برادرش باشد و وقتی به دنیا می‌آید شیر هم به او ندهد و از ابتدا بچه را تحویل این زوج بدهد. نسترن از حس خود نسبت به «فاطمه‌زهرا» با اشک می‌گوید. چون تجربه به دنیا آوردن بچه ندارد، نمی‌داند حسش مادرانه خواهد بود یا نه، اما از عشق بی‌پایانش می‌گوید که توأم با ترس است. ترسی که همیشه همراه او است از اینکه خوب مادری نکند. سال 89 فاطمه‌زهرا به دنیا می‌آید و تحویل علی و نسترن می‌شود تا خانواده آنها را به یک خانواده واقعی تبدیل کند. بدون هیچ تشریفات قانونی! فاطمه‌زهرا الان 15 ساله است.

4- پیوندهای خویشاوندی

در بین افغانستانی‌ها پیوندهای خویشاوندی محکم است و این پیوند نه تنها در افغانستان بلکه در زمان مهاجرت هم ادامه دارد. زیرا عمده حمایت‌ها چه به صورت مالی و چه روحی-عاطفی از طریق ارتباط با خویشاوندان تأمین می‌شود.

مرضیه دلیل مهاجرت خود به ایران را پیوندهای خانوادگی می‌داند. از 11 خواهر و برادر، 9 تن در ایران و تنها 2 خواهرش در افغانستان بودند. این امر موجب می‌شود تا خود را در افغانستان غریب و تنها بیابد و ترجیح دهد در کشور دیگر اما در کنار خانواده خود زندگی را ادامه دهد. از خانواده جواد نیز تنها مادر و پدر میان‌سالش در افغانستان هستند و از 13 فرزند 3 نفر در آلمان و سوئد و بقیه در ایران هستند. فاطمه نیز از خانواده 5 نفره‌ای می‌آید که همه به ایران آمده‌اند.

بسیاری از اعضای خانواده‌های مهاجران در ایران زندگی می‌کنند و ارتباطات قوی بین آنها برقرار است. در این وضعیت، این دسته از مهاجران، دیگر نیازی به برقراری ارتباط با ایرانیان حس نمی‌کنند. این ارتباط قوی فقط به خانواده درجه اول محدود نمی‌شود بلکه آنها با دیگر اقوامشان نیز ارتباط مستحکمی دارند. اگر یکی از خویشان از افغانستان به ایران بیاید در وهله اول، به او جا می‌دهند و برای او کار پیدا می‌کنند. آنها عادت دارند دسته‌جمعی به مناسبت‌های مختلف چه شادی چه غم، دور هم جمع

شوند. اما امروزه به سبب زیست آپارتمانی و تعداد زیاد افراد فامیل، این جمع شدن ها دشوار می شود. همسایه ها در آپارتمان هم نسبت به آنها حساس تر هستند.

ارتباط آنها فقط به ارتباط با خویشاوندانشان در ایران ختم نمی شود بلکه با خویشان خود در افغانستان و اروپا نیز، ارتباط خود را حفظ کرده اند. امروزه و مخصوصاً از زمان کرونا که به خاطر بچه ها و برگزاری کلاس های برخط در خانه مهاجران، گوشی هوشمند پیدا می شود با خویشاوندان خود که در اروپا هستند، می توانند از همین طریق و با پیام رسان های مختلف ارتباط برقرار کنند.

نتیجه

این پژوهش با بررسی عمیق زندگی مهاجران افغانستانی در مجتمع دامپروری دام‌گستر، تصویری روشن از سازوکارهای پیچیده زیست غیررسمی این گروه ارائه می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهند که نظام اقتصادی ایجاد شده توسط مهاجران افغانستانی در مجتمع دامپروری دام‌گستر، نمونه بارزی از یک اقتصاد موازی و مقاومتی است که با سازوکارهای خاص خود عمل می‌کند. این نظام اقتصادی بر سه پایه اصلی استوار است: الف: روابط ارباب-رعیتی مدرن ب: شبکه‌های خویشاوندی افقی پ: سازوکارهای جایگزین مبادله مالی. ترکیب این سه عنصر، نوعی نظام اقتصادی خاص به وجود آورده که می‌توان آن را «سرمایه‌داری حاشیه‌ای» نامید. این نظام دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی چون تلفیق عناصر سنتی و مدرن، انعطاف‌پذیری بالا در برابر نوسانات اقتصادی، مقاومت در برابر طرد ساختاری، ایجاد ارزش افزوده بدون حمایت نهادهای رسمی و در نهایت گردش مالی قابل توجه اما نامرئی است.

تحول ساختار قدرت در خانواده‌های مهاجر افغانستانی ساکن مجتمع دامپروری، نشانگر پویایی‌های پیچیده‌ای است که در سه سطح قابل تحلیل است:

1. مردان و بازتولید موقعیت سنتی از طریق سرمایه بدنی: مفهوم «سرمایه بدنی» در اینجا نه تنها به توان فیزیکی، بلکه به مجموعه‌ای از شایستگی‌های بدنی شده^۱ اشاره دارد که شامل مهارت‌های تخصصی شیردوشی و مراقبت از دام، استقامت در کار شیفی و طولانی مدت و توانایی تحمل شرایط سخت کاری است. این سرمایه بدنی به مردان امکان می‌دهد جایگاه سنتی نان‌آوری را حفظ کنند؛ در مذاکرات با کارفرمایان از مزیت نسبی برخوردار باشند و الگوی مردسالارانه را در خانواده تداوم بخشند. با این حال، این موقعیت دارای تناقضاتی است: استثمار بدن منجر به فرسودگی زودرس می‌شود، وابستگی به کار یدی، امکان تحرک شغلی را محدود می‌کند و الگوی مردانگی مبتنی بر کار سخت، خود به دام جدیدی تبدیل می‌شود.

2. زنان و خلق عاملیت جدید از طریق راهبردهای چندگانه: «کار نامرئی خانگی» در این بستر خاص شامل موارد زیر می‌شود: مدیریت منابع محدود خانوار، ایجاد شبکه‌های حمایتی زنانه، واسطه‌گری بین خانواده و نهادهای بیرونی (مدرسه، درمانگاه). مشارکت در فعالیتهای دامداری از سوی زنان به اشکال مختلفی چون کمک در دوره‌های زایمان دام‌ها، مشارکت در تغذیه دام‌ها و نظارت بر کیفیت شیر صورت می‌گیرد. این فعالیت‌ها منجر به شکل‌گیری نوعی «سرمایه رابطه‌ای» می‌شود که موقعیت زنان را در سلسله‌مراتب خانوادگی ارتقا، و امکان مذاکره برای تقسیم منابع را افزایش می‌دهد. همچنین فضایی برای استقلال نسبی مالی ایجاد می‌کند. اما این عاملیت جدید با محدودیت‌هایی نیز همراه است: در چارچوب ارزش‌های سنتی تعریف می‌شود، به طور کامل به رسمیت شناخته نمی‌شود، خطر اضافه‌کاری و فرسودگی را افزایش می‌دهد.

3. فرزندمحوری به مثابه راهبرد تحرک اجتماعی: این راهبرد در سه سطح فردی، خانوادگی و اجتماعی عمل می‌کند: الف: در سطح فردی، والدین با سرمایه‌گذاری آموزشی بر فرزندان، ابزار تحرک اجتماعی-اقتصادی را فراهم می‌آورند. ب: در سطح خانوادگی، تقسیم کار خانوادگی حول محور نیازهای تحصیلی فرزندان باز تعریف می‌شود. پ: در سطح اجتماعی، از موفقیت‌های تحصیلی فرزندان به عنوان سرمایه نمادین بهره‌برداری می‌شود. سازوکارهای اجرایی این راهبرد با اولویت‌دهی به هزینه‌های

آموزشی، تنظیم الگوی مهاجرت بر اساس دسترسی به مدارس بهتر، ایجاد پیوندهای راهبردی با نهادهای آموزشی شکل می‌گیرد. در عین حال، این راهبرد با چالش‌های ساختاری نیز مواجه است: محدودیت‌های نهادی در دسترسی به آموزش عالی، تنش بین انتظارات خانوادگی و آرزوهای فردی فرزندان، خطر بازتولید موقعیت حاشیه‌ای از طریق مدارس حاشیه‌ای.

خانواده مهاجر در این بستر، به میدانی برای مقاومت فعال تبدیل شده که در آن روابط قدرت نه ثابت، بلکه در حال مذاکره دائمی است، سنت و مدرنیته در هم می‌آمیزند و فرمول‌های جدیدی ایجاد می‌کنند. راهبردهای فردی و جمعی به هم پیوند می‌خورند و مقاومت روزمره از طریق بازتعریف نقش‌ها و وظایف صورت می‌گیرد. این تحولات نشان می‌دهد که خانواده مهاجر نه نهادی منفعل، بلکه یک «واحد راهبردی» فعال است که به طور مداوم خود را با شرایط متغیر وفق می‌دهد و در این فرایند، هم ساختارهای درونی خود و هم رابطه‌اش با محیط بیرونی را بازتعریف می‌کند.

یافته‌های این پژوهش، ضرورت بازاندیشی اساسی در مفهوم‌پردازی «حاشیه‌نشینی» در مطالعات مهاجرت را آشکار می‌سازد. در مقابل تصویر سنتی از مهاجران به عنوان گروه‌های منفعل و قربانی ساختارهای مسلط، این مطالعه نشان می‌دهد که مهاجران افغانستانی در مجتمع دامپروری دام‌گستر، از طریق سه مکانیسم اصلی به «حاشیه‌نشینی فعال» دست می‌زنند: الف: خلق نهادهای موازی، ب: بازتعریف روابط قدرت یا دیالکتیک سنت و نوآوری پ: راهبردهای انطباق خلاقانه یا هنر مقاومت روزمره.

در نهایت چند توصیه سیاستی می‌تواند پایان‌بخش این مقاله باشد: الف: رسمیت بخشیدن به نظام‌های اقتصادی موازی از طریق طرح‌های کارآفرینی هدفمند ب: ایجاد مراکز بهداشتی سیار برای پوشش نیازهای سلامت مهاجران پ: توسعه مدارس دوزبانه با مشارکت جامعه محلی ت: طراحی برنامه‌های آموزشی مهارتی متناسب با نیاز بازار کار محلی.

این پژوهش نشان می‌دهد که زیست غیررسمی مهاجران، صرفاً وضعیتی انفعالی نیست، بلکه شبکه‌ای پیچیده از مقاومت‌های روزمره، بازتعریف روابط قدرت و خلق نهادهای موازی است که نیازمند بازاندیشی در سیاست‌گذاری‌های مهاجرتی است.

References

- Blanton, R. G., & Peksen, D(2023). Natural resource wealth and the informal economy. *International Political Science Review*, 44(3), 418-433. <https://doi.org/10.1177/0192512121991973>
- Bourdieu, P(1977). "Outline of a Theory of Practice." Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511812507>.
- De la Mora Tostado, S., Hernández-Vargas, E. A., & Núñez-López, M(2024). Modeling human trafficking and the limits of dismantling strategies. *Social Network Analysis and Mining*, 14(1), 84. DOI:10.1007/s13278-024-01208-x.
- Delgado-Prieto, L(2024). Immigration, wages, and employment under informal labor markets. *Journal of Population Economics*, 37(2), 55. DOI: 10.1007/s00148-024-01028-5.
- Dharmawan, D., Karyadi, S., Irvan, M., Butarbutar, D. J. A., & Munizu, M(2024). Analysis of The Relationship Between Informal Labor Market Growth, Availability of Job Opportunities and Wage Structure Using A Multidimensional Perspectives. *Innovative: Journal Of Social Science Research*, 4(3), 3089-3096. <https://doi.org/10.31004/innovative.v4i3.10806>.
- Diederich, F., König, H. H., & Brettschneider, C(2022). Cultural traits and second-generation immigrants' value of informal care. *European journal of ageing*, 19(4), 1467-1477. doi: 10.1007/s10433-022-00730-1.
- Elo, M., Aman, R., & Täube, F(2025). Female migrants and brain waste—A conceptual challenge with societal implications. *International Migration*, 63(1), e12783. <https://doi.org/10.1111/imig.12783>.
- Essex, R., Dillard-Wright, J., Aitchison, G., & Aked, H(2023). Everyday resistance in the UK's National Health Service. *Journal of bioethical inquiry*, 20(3), 511-521. DOI: 10.1007/s11673-023-10274-3.
- Fekri Barkosaraei, Reza, Shirkhani, Ali & Torabi, Mohammad(2024). Afghan Migrants and Their Socioeconomic Consequences for Iranian Society. *Rahyafte Enqelab-e Eslami*, 18(66), 167–184. https://www.rahyaftjournal.ir/article_199744.html?lang=en [In Persian].
- Freier, L. F., & Zubrzycki, B(2021). How do immigrant legalization programs play out in informal labor markets? The case of Senegalese street hawkers in Argentina. *Migration Studies*, 9(3), 1292-1321.
- Girei, E(2023). Managerialisation, accountability and everyday resistance in the NGO sector: Whose interests matter?. *Critical Perspectives on Accounting*, 92, 102418. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2022.102418>.
- Hasan, D., & Bleibleh, S(2023). The everyday art of resistance: Interpreting "resistancescapes" against urban violence in Palestine. *Political Geography*, 101. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2023.102833>.
- Hashemi, Setareh & Sedighi, Behroug(2019). At the Intersection of Gender and Nationality: Afghan Mothers and Children's Education. *Iranian Journal of Sociology*, 19(2). <https://doi.org/10.22034/jsi.2019.36915>. [In Persian].
- Medina, M. C(2023). The feminization of resistance: the narratives of NiUnaMenos as social transformative action. *Journal of Political Power*, 16(2), 237-253. DOI:10.1080/2158379X.2023.2251109.
- Mirzaei, Hossein(2013). Ethno-Linguistic Anthropology of Hazara Migrants in Iran. *Iranian Anthropological Research*, 3(2), 123–144. http://www.jssisa.ir/?_action=article&au=138216&_au=Mirzaei,%20Hossein%20&lang=en [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2014). An Anthropological Study of Afghan Migrants' Linguistic Identity. *Iranian Journal of Social Studies*, 8(3), DOI: 109–128. 20.1001.1.20083653.1393.8.3.6.6 [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2016). Acculturation Strategies and Mental Health Among Afghan Migrants. *Social Work Research Journal*, 3(7), 189–245. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2016.8100> [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2017). Educational Adaptation of Afghan Migrants in Iran. *Social Work Research Journal*, 11, 43–84. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2017.9650> [In Persian].

- Mirzaei, Hossein(2018).Traditional Prevention and Treatment Among Afghan Migrants. Indigenous Knowledge of Iran, 5(10), 33–102. <https://doi.org/10.22054/qjik.2020.41829.1154> [In Persian].
- Mirzaei, Hossein(2022). An Anthropological Study of the Everyday Economic Strategies of Afghan Migrants. Asian Culture and Art Studies, 1(1), 297–334. <https://www.doi.org/10.30465/acas.2019.2886>. [In Persian].
- Nasr Esfahani, Arash & Hosseini, Seyed Hassan(2016). The Impact of Educational Policies for Afghan Nationals in Iran. Socio-Cultural Strategy Journal, 5(3), 55–83. DOI: 20.1001.1.22517081.1395.5.3.3.2. [In Persian].
- Nasr Esfahani, Arash(2018). At the Brother's House: Afghan Refugees in Iran. Tehran: Institute for Culture, Art, and Communication Research Publications. [In Persian].
- Ramasamy, P(1992). Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance. Labor Studies Journal, 17(3), 97.
- Sadeghi Fasaei, Soheila & Nazari, Hamed(2016). "Afghani Kid": Self and Other Perceptions in the Everyday Lives of Afghan Adolescents. Social Studies and Research in Iran, 5(3), 437–456. DOI: 10.22059/jisr.2016.60087 [In Persian].
- Saidi, Saideh(2020). Close Strangers: The Lived Experience of Afghan Students in Iran During the COVID-19 Crisis. Interdisciplinary Studies in the Humanities Quarterly, pp. 145–179. <https://doi.org/10.22035/isih.2020.3861.3993> [In Persian].
- Salarvand, Sepideh(2020). As If I Were Mute: An Ethnography of Afghan Child Laborers. Tehran: Kherad-e Sorkh Publications. [In Persian].
- Scott, J. C(1985). Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance . Yale University Press.
- Shuva, N. Z (2021). Information experiences of Bangladeshi immigrants in Canada. Journal of Documentation, 77(2), 479-500. DOI:[10.1108/JD-08-2020-0137](https://doi.org/10.1108/JD-08-2020-0137).
- UNHCR (2024). Iran Factsheet, January-March 2024.

